

Omgevingsbeleid als vaccin tegen onzekerheid

Impact van de gezondheids crisis als test voor de veerkracht van het omgevingsbeleid

Geert Mertens, Shana Debrock en René van der Lecq¹

Stellingen

De gezondheids crisis biedt een kans aan het omgevingsbeleid om zich terug op de kaart te zetten: omgevingsbeleid heeft immers een duurzame en geïntegreerde uitgangshouding die opgaven op korte en lange termijn verbindt.

Goed omgevingsbeleid is een krachtig wapen in de strijd tegen gezondheidsrisico's.

Het omgevingsbeleid moet het momentum aangrijpen om omgevingsdoelen mee op tafel te leggen in het publiek gefinancierd economisch herstelbeleid.

1 Shana.debrock@vlaanderen.be; geert.mertens@vlaanderen.be; rene.vanderlecq@vlaanderen.be
Vlaamse Overheid -Departement Omgeving
Koning Albert II-Laan 20/8,
1000 Brussel

Omgevingsbeleid als vaccin tegen onzekerheid

Impact van de gezondheidscrisis als test voor de veerkracht van het omgevingsbeleid

Geert Mertens, Shana Debrock en René van der Lecq

“De oude wetten van de geschiedenis zijn niet meer van kracht. Sinds enkele weken is het onmogelijke niet langer onmogelijk. [...] Tegen het einde van het jaar leven we in een compleet nieuwe wereld. Hopelijk een betere”. (Harari 2020)

1. En toen was er... COVID-19

Het omgevingsbeleid zal sterker uit de huidige gezondheidscrisis komen. Want goed omgevingsbeleid is een krachtig wapen in de strijd tegen gemene virussen. En een gezondheidscrisis is hét moment voor het omgevingsbeleid om zich te bewijzen.

De wereld is eind 2019 plots geraakt door COVID-19 en in de periode februari tot april 2020 gingen de meeste Europese landen één voor één in lockdown. Voor het eerst sinds WOII ging de grens tussen België en Nederland weer even dicht. Het gebruik van onze leefomgeving was tijdens de lockdown plotsklaps sterk veranderd. Een pak economische en sociale activiteiten viel stil. Openbaar vervoer bleef leeg en het autoverkeer verdween uit het straatbeeld. Onze publieke ruimte bleek onaangepast voor het veranderde gebruik. Via ‘tactical urbanism’ gebeurden al spoedig talrijke tijdelijke ingrepen. De leefwereld van veel mensen was onverwacht beperkt tot hun eigen buurt. Mensen gingen hier op zoek naar basisvoorzieningen. Publieke en groene ruimtes in de buurt waren essentieel voor een dagelijkse wandeling of wat speelplezier voor kinderen. Mensen in achterstandsbuurtten werden disproportioneel geraakt.

Professionals uit verschillende disciplines maken hun analyses op. Economen, sociologen en psychologen wijzen op mogelijk vergaande gevolgen op het sociaal en economisch functioneren van individuen en samenlevingen. Ook omgevingsprofessionals roeren zich in het debat. Al snel stonden kranten en websites bol van opinies, verwarring, tegenstellingen en onzekerheid.

Het Departement Omgeving (2020) heeft een verkenning uitgevoerd om de impact van deze crisis op het omgevingsbeleid in te kunnen schatten. De verkenning baseert zich op beschikbare bronnen tot midden juni 2020. Het betreft veelal opinies van experts en er moet rekening mee gehouden worden dat de komende maanden en jaren meer kennis zal opgebouwd worden. De verkenning levert inzichten over de veerkracht van de nederzettingstructuur, de leefomgevingskwaliteit en governance. De aanbevelingen richten zich op het versterken van de veerkracht van het omgevingsbeleid en de rol die het kan spelen in de herstelstrategieën.

De verkenning inspireert zich op tal van Belgische en buitenlandse praktijken en bronnen. Hierdoor heeft de verkenning niet enkel betekenis voor Vlaanderen, maar zijn de inzichten wellicht ook nuttig voor de Nederlandse beleidspraktijk.

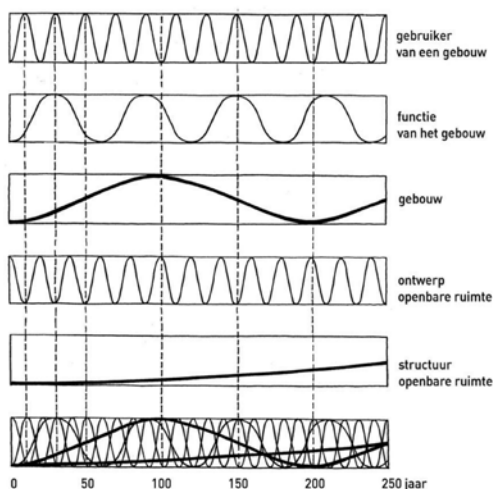
Tijdens de uitvoering van de verkenning verschoof de aandacht van de specifieke COVID-19 kenmerken naar een analyse die meer generiek is voor gezondheidscrisissen en de veerkracht om dergelijke schokken op te vangen.

2. Een beter normaal in tijdsperspectief

Nooit eerder zag onze maatschappij in de naoorlogse periode zulke uitzonderlijke maatregelen, zoals de complete lockdown, noodfinanciering, anderhalve meter regels, mondkapverplichting, quarantaines enzovoort. Het leidt geen twijfel dat COVID-19 het leven grondig heeft verstoord.

Toch is het belangrijk de zaken in tijdsperspectief te blijven plaatsen. COVID-19 beheerst vandaag alle gemoederen, maar in een tijdspanne van pakweg 50 of 100 jaar zal het “maar een event” zijn, zoals de oliecrisis in 1973.

De structurele toestand van de fysieke leefomgeving in Europese landen is niet plots gewijzigd. De lange termijnuitdagingen voor de maatschappij en het omgevingsbeleid, zoals het klimaat, de biodiversiteit, de mobiliteit, de energie of de ruimtelijke organisatie zijn niet plots verdwenen. Het is niet voor niets dat het lid van het VN experten-comité voor overheidsbeleid, Meuleman (2020), concludeert dat inhoudelijke visies en doelen voor de lange termijn hun waarde behouden maar dat vooral de wijze waarop we ze willen implementeren nu een heroverweging vereist.

Het schema ‘Polsslag van de verandering’ van Urhahn Urban Design (2020) illustreert de verschillende tijdsframes waarbinnen onderdelen van de fysieke leefomgeving veranderen. Gebouwen kunnen relatief snel van gebruiker veranderen, maar grote structuren zoals ecosystemen of het nederzettingenpatroon veranderen over een lange tijd nauwelijks. En voor alle duidelijkheid: COVID-19 verandert deze grote structuren geenszins en het post-COVID-19 omgevingsbeleid zal nauwelijks een effect kunnen hebben op deze grote structuren. Dat is geen verrassing. Ondanks de vele pestuitbraken en oorlogen in de afgelopen eeuwen liggen onze steden, rivieren, kustlijn, ... nog altijd op dezelfde plek.

De COVID-19 crisis zal ongetwijfeld nieuwe uitdagingen stellen aan het omgevingsbeleid. Niemand heeft een glazen bol en beleidsmakers moeten rekening houden met meerdere toekomstscenario's. De opgaven voor de fysieke leefomgeving zijn evenwel te groot voor een terugkeer naar business as usual. De verkenning tast de mogelijkheden voor een ‘beter normaal’ af en zoekt de kansen die de crisis biedt om omgevingsdoelen sneller te realiseren.

3. Veerkracht in onze nederzettingen

In volle crisisperiode creëerden believers en non-believers een valse tegenstelling tussen densiteit en urban sprawl, alsof stedelijkheid gezondheidsrisico's zou verhogen en het idyllische platteland gevrijwaard zou blijven. Inmiddels lijken dergelijke verbanden naar de prullenbak verwezen (Fang et al. 2020). Geconcentreerde armoede, economische ongelijkheid (Florida et al. 2020), lage woonkwaliteit (Borret 2020) en woningoverbevolking spelen wel een rol. Daarom moet het omgevingsbeleid haar strategische doelen niet laten varen. Verdichting in steden en dorpen blijft van tel. Meer aandacht moet wel uitgaan naar de woonkwaliteit (zowel binnen- als buitenruimte).

Menselijke verplaatsingen, gedrag en fysieke contacten faciliteren virusverspreiding van de ene naar de andere locatie, ongeacht of die plaats stedelijk, landelijk of toeristisch is. Plaatsen waar veel mensen samenkomen zoals het openbaar vervoer of winkelstraten zijn erg kwetsbaar gebleken. De trends naar meer fietsverplaatsingen en meer telewerk kregen een forse boost (Lauwers 2020). Het zal zaak zijn die trends vast te houden. De luchthavens en andere poorten voor reizigersmassa's zijn strategische doorgangspunten die health-proof uitgerust kunnen worden om virusverspreiding tussen gebieden te voorkomen.

De Vlaamse steden hebben onmiskenbaar veerkracht getoond. Die veerkracht kwam tot uiting onder allerlei vormen. Zeer zichtbaar was de aanpasbaarheid op sommige plekken binnen de stedelijke ruimte. Straten en pleinen kregen tijdelijke inrichtingen met meer plaats voor de voetganger en fietser. Publieke gebouwen huisvestten tijdelijk zorg. Dergelijke adaptiviteit zou een ontwerpvereiste kunnen worden (Lubell 2020). Parken en plantsoenen gaven ademruimte aan de omwonenden. De sociale cohesie was groter dan ooit, ondanks de social distancing. Mensen hielpen elkaar, ze waren inventief en juichten de zorgverleners toe. Het omgevingsbeleid wacht de taak om de veerkracht van steden en dorpen verder te versterken, in de betekenis van bestendigheid tegen schokken zoals gezondheidscrisisen. Dit gebeurt zo veel mogelijk door doelen te koppelen, onder meer op vlak van community-building, kernversterking, gezondheid, luchtkwaliteit, hittestress, droogte, waterconsumptie, robuuste instellingen, stedelijke landbouw, duurzame mobiliteit, sociale cohesie, aanpasbare publieke ruimte enz. (Chepelianskaia 2020).

De nabijheid van basisvoorzieningen en zorg is een sterke troef in de veerkracht van stedelijke en dorpskernen. Bewoners van kernen konden hun leven organiseren met korte verplaatsingen te voet of met de fiets. Dergelijke micro-centraliteiten bieden flexibiliteit, maar staan onder druk door economische impact van de gezondheids crisis op horeca, detailhandel, events, cultuur en recreatie. Een verantwoorde vermenging van functies, inclusief zorg, is kenmerkend voor een micro-centraliteit.

De trend van schaalvergroting en herlokalisatie van zorgfaciliteiten (zoals ziekenhuizen, rust- en verzorgingstehuizen) buiten de (stads)kernen, moet kritisch bekeken worden. Een heldere hervertaling van het ruimtelijk beleid naar het voorbeeld van 'Paris ville du quart d'heure' (Moreno 2020, VRP 2020) kan het omgevingsbeleid innoveren.

4. Leefomgevingskwaliteit voor menselijke veerkracht

In volle lockdown bleek de stad een uitstekende gastheer voor spontane natuur. Op plekken waar het soms over de koppen lopen is, konden mensen genieten van rust of zagen we kinderen spelen. Het geluidsniveau zakte met 10 -12 dB, wat voor een veranderde soundscape en geluidsbeleving zorgde (Meijer, 2020). Die herontdekte kwaliteiten in onze publieke ruimte doen ons nadenken over de kwaliteit die we in onze steden en dorpen wensen (VRP 2020).

Tegelijkertijd bleek de publieke ruimte hier en daar krap bemeten om social distancing te kunnen garanderen. Lokale overheden, burgers en ondernemers hebben heel wat creativiteit en innovatiekracht getoond om de publieke ruimte en vervoersinfrastructuur snel (tijdelijk) geschikt te maken voor nieuwe gebruiksnoden (VLAIO 2020). Ruimte voor de auto transformeerde in ruimte om verplaatsingen te voet of met de fiets mogelijk te maken (Aerts 2020).

De lockdown heeft de betekenis van de directe leefomgeving voor het welzijn van mensen scherp gesteld. Psychosociaal welzijn komt onder druk te staan in tijden van quarantaine. Het beschikken over voldoende private binnen- en buitenruimten en nabijheid tot publieke groene ruimte, lijken essentiële factoren met een directe invloed op het mentaal welzijn van de burger. Ook de bevolking erkent het belang van natuur voor de gezondheid (Universiteit Antwerpen 2020). 'Tactical urbanism' creëerde rust- en speelruimte in de publieke ruimte. 'Tactical urbanism' verwijst naar het optreden van een stad, organisatie of burgerbeweging die door middel van korte termijn, goedkope en schaalbare interventies een kwaliteitssprong bewerkstelligt in het stedelijk weefsel met als doel verandering op lange termijn te katalyseren (tacticalurbanismguide 2020).

De uitbraak van COVID-19 heeft de relatie tussen klimaatverandering en pandemieën pijnlijk blootgelegd. Klimaatverandering faciliteert infectieziektes met mogelijke pandemieën als gevolg (Torfs, 2020). Ironisch genoeg heeft de lockdown de oorzaken van klimaatverandering, zoals de uitstoot van broeikasgassen, tijdelijk gemilderd. De media stond eveneens bol van nieuws over de positieve impact van de lockdown op milieu en gezondheid, bijvoorbeeld met een verminderde uitstoot van fijn stof (Torfs, 2020). Merkwaardig genoeg kan net die uitstoot van fijn stof onderliggende gezondheidsproblemen vergroten die een mens meer vatbaar maken voor een virus.

Er is een momentum om tijdelijke maatregelen die bijdragen aan de omgevingskwaliteit zoveel mogelijk te consolideren in een kwaliteitssprong. De rol van innovatief ontwerp en tactical urbanism in de transformatie van het publiek domein in functie van een gezonde samenleving zou blijvend erkend moeten worden. Een consolidatie en versnelling van het beleid voor groenblauwe netwerken is evident. Om vast te houden aan herontdekte kwaliteiten in de leefomgeving, moet het omgevingsbeleid meer inzetten op stiltegebieden, luwteplekken en andere innoverende manieren om stilte en rust te integreren in de leefomgeving. De vernieuwing van de stedenbouw moet zich richten op gelijkheid en gezondheid, in bijzonder het verbeteren van de leefomgevingskwaliteit in achterstandswijken. In functie van de relatie tussen klimaat en gezondheid, is het zinvol om klimaat- en milieudoelstellingen zoveel mogelijk te koppelen aan de veelal publiek gefinancierde herstelmaatregelen.

5. Veerkrachtig handelen

Bij aanvang van de crisis toonde de samenleving opnieuw meer vertrouwen in de overheid. Sterk geruggesteund door experts, nam de overheid democratisch gelegitimeerde en verregaande beslissingen (Steen 2020). De samenleving verwacht dit leiderschap, maar het is maar de vraag of en hoe dit zich zal bestendigen. Voor het omgevingsbeleid tonen besluitvormers vooralsnog weinig daadkracht in het uitzetten van heldere lijnen voor belangrijke maatschappelijke opgaven. En dat terwijl de aanpak van de COVID-19 crisis juist aantoonde dat het uitzetten van heldere lijnen aanspoort tot creativiteit en actie in de samenleving.

Lokale overheden hebben tijdens de crisis een cruciale rol gespeeld als frontlijnbestuur. In de aanpak van de coronacrisis waren zij in staat snel zaken aan te pakken, maatregelen uit te leggen en waar nodig maatwerk te bieden door soms ook algemene maatregelen te nuanceren (Schelfhout 2020). Lerend hieruit, kan het omgevingsbeleid haar slagkracht vergroten door de frontlijnrol van lokale besturen beter te benutten. Dit kan door beter met de lokale besturen af te spreken welke opdrachten decentraal kunnen gebeuren en welke taken nog centraal moeten gebeuren.

Experten hebben een bepalende rol gespeeld door de wetenschappelijke voorbereiding van politieke beslissingen over COVID-19 (Reynebeau 2020). Daarnaast is de doorslaggevende betekenis van de sociale sector voor de samenleving en de economie terug in de kijker gezet (OECD 2020). In het omgevingsbeleid dringt een analoge hertekening van het speelveld van actoren zich op. Het zal de banden moeten aanhalen met enkele economische winnaars (zoals e-commerce). Omgevingsbeleid lijkt ook de dialoog met de sociale sector (zorg, onderwijs, dagopvang, ...) te moeten opkrikken. En het lijkt zinvol dat de overheid wetenschappers meer inzet in beleidsvormingsprocessen en minder voor het schrijven van onderzoeksrapporten.

Ten slotte is duidelijk geworden dat maatregelen tijdens en na de COVID-19 crisis inzetbaar zijn als hefboom om de realisatie van omgevingsdoelstellingen te versnellen. Het omgevingsbeleid moet het momentum aangrijpen om omgevingsdoelen mee op tafel te leggen in (onderhandelingen over) het publiek gefinancierd economisch herstelbeleid.

6. Voor u getest

De impact en de aanpak van de crisis is anders voor woonbuurten dan voor stads- of dorpscentra, bedrijventerreinen of open ruimtegebieden. Het omgevingsbeleid kan een ondersteunende rol opnemen bij het opzetten van een ruimtelijk gedifferentieerde aanpak waarbij voor elke ruimte de specifieke kansen en uitdagingen die ontstaan vanuit de crisis geïntegreerd worden opgepakt. Het Departement Omgeving (2020) heeft in haar verkenning een oefening opgenomen waarin het per typologie enkele krachtlijnen samen zet.

Zeker de stads- en dorpscentra staan voor een forse opgave. Deze paper neemt als wijze van voorbeeld de uitwerking van de krachtlijnen voor deze typologie op. Net als veel andere woonbuurten kampen de centra met beperkte publieke en groene ruimte en infrastructuur voor traag verkeer. Tegelijk is het juist hier dat de lockdown kwaliteiten als rust, speelplekken of spontane natuur heeft blootgelegd. En waar in de versoepelingsfase extra ruimte is gemaakt voor terrassen en winkelpubliek.

In de centra concentreren zich ook veel sectoren die (structurele) klappen gaan krijgen: winkels, horeca, recreatie, amusement, kunst en cultuur. De sluiting en langzame opstart van de universiteiten en hogescholen zal in enkele steden hier een schep bovenop doen. Deze instellingen vormen een ankerpunt van het creatieve weefsel. Het gaat dus over één van onze belangrijkste resources die we vandaag in de wereldeconomie inzetten. Het is zaak waakzaam te zijn en neergang van onze centra voorkomen. Leegstand kan leiden tot verloederding als gevolg waarvan ook gezonde ondernemingen over enkele jaren alsnog failliet gaan. Lokale besturen kunnen zich inzetten om leegstand te voorkomen door bijvoorbeeld tijdelijk ruimtegebruik te faciliteren.

Veel centra zullen hun DNA opnieuw moeten uitvinden om nieuw ondernemerschap aan te trekken en perspectief te geven aan de achterblijvers. Lokale besturen kunnen hiervoor een beroep doen op de creativiteit die lokale gemeenschappen de afgelopen maanden hebben laten zien. Dat nieuwe DNA kan ook een plaats geven aan stilteplekken of spontane natuur als hefboom om het toerisme terug op gang te trekken en tegelijk de bewonerskwaliteit te versterken. En we zien vandaag meer dan ooit hoe belangrijk bewoners zijn om kernen sterk en levendig te houden.

7. Conclusies

Lange termijnuitdagingen blijven hetzelfde

COVID-19 heeft het leven grondig verstoord. Zowel voor onze gezondheid als onze economie en welzijn. En er is geen twijfel, de crisis zal de komende jaren haar sporen nalaten. De uitdagingen zijn groot zowel op het vlak van gezondheid alsook economisch, sociaal en mentaal. Ondanks COVID-19 is de structurele toestand van Vlaanderen hetzelfde gebleven: zaken als de ruimtelijke organisatie, het bebouwde patrimonium, ecosystemen of grondwatersystemen vertonen nog altijd de zelfde sterktes en zwaktes als voor de coronacrisis. En ook de lange termijnuitdagingen zijn niet plots verdwenen. Klimaat, energie, biodiversiteit, mobiliteit, enzovoorts blijven inspanningen vragen. De strategische visies en lange termijn doelen voor de fysieke leefomgeving behouden hun waarde.

Laat maatregelen voor korte en middellange termijn samen sporen met doelen op lange termijn

Het plots een ander beleid willen voeren op onze structuren zal geen oplossing bieden voor de korte termijnuitdagingen en kan contraproductief zijn voor lange termijnuitdagingen. Het zou bijvoorbeeld zeer onverstandig zijn naar aanleiding van COVID-19 de kernen af te schrijven als goede woonlocatie en in te zetten op nieuwe verkavelingen. Coronamaat-

regelen zijn ook niet de maatstaf om onze ruimte en fysieke leefomgeving van morgen te ontwikkelen. De crisis zal wel bijsturing vragen in de prioriteiten en nieuwe klemtonen tussen en binnen bestaande opgaven. Het is zaak om acties en investeringen op de korte en middellange termijn te laten samen sporen met zaken die voor de lange termijn sowieso moeten gedaan worden.

Benut momentum om reeds voorgenomen lange termijninvesteringen versneld te realiseren

COVID-19 genereert wel momentum. Omgevingsprofessionals benoemen tal van zaken die door de lockdown en veiligheidsmaatregelen aan het licht komen. De samenleving is in staat om zich aan te passen. De verkenning van het departement Omgeving detecteert voorlopig vijf hefboomen die het omgevingsbeleid kan aangrijpen om haar doelstellingen versneld te realiseren en zo bij te dragen aan een beter normaal:

- 1. Bestendig tijdelijke herinrichtingen en herontdekte kwaliteiten***
Lokale besturen hebben tijdens de lockdown en de versoepelingsfase de inrichting en de gebruiksregels van het publiek domein en de vervoersinfrastructuur tijdelijk aangepast aan het leven met COVID-19. Een groot deel van dit ‘tactical urbanism’ draagt bij aan een hogere leefomgevingskwaliteit en loont daarom de moeite om te consolideren in een structurele kwaliteitssprong. Herontdekte verborgen kwaliteiten die de crisis blootlegde, zijn een waardevolle basis om op bepaalde plekken blijvend oases van rust te borgen. Zoveel mogelijk moet worden getracht om positieve effecten van de crisis (zoals verminderde uitstoot) te consolideren in het beleid.
- 2. Geef ruimte aan ontbrekende en adaptieve functies op wijkniveau***
De nabijheid van basis voorzieningen is een grote troef gebleken, maar niet alle bewoners van Vlaanderen beschikken over die troef. Geïnspireerd op ‘Paris, ville du quart d’heure’ moet het beleid deze nabijheid sterker in de verf zetten. Zorgfuncties en toegankelijk groen vereisen naar aanleiding van de crisis hierin bijzondere aandacht. Publieke voorzieningen (gebouwen en publieke ruimte) moeten adaptiever ontworpen en gebruikt kunnen worden, zodat ze flexibeler kunnen ingezet worden. Voor crisis-gevoelig patrimonium zoals winkels en horeca, kan meer creatief tijdelijk gebruik, multifunctionaliteit en hergebruik gefaciliteerd worden.
- 3. Werk vastgestelde zwakke punten in de leefomgeving weg***
De paper benoemt hierboven een aantal zwakheden op het vlak van de kwaliteit van de inrichting en het bebouwd patrimonium die de crisis heeft blootgelegd. Het beleid moet er op gericht zijn deze zwakheden weg te werken.
- 4. Versterk de veerkracht in het omgevingsbeleid***
Strategische beleidslijnen rond kernversterking, verdichting, verweving, open ruimte enz. blijken zeer goed stand te houden tijdens de gezondheids crisis. De crisis legt wel zwakheden in de implementatie ervan bloot. Het is zaak versneld werk te maken van een hogere leefomgevingskwaliteit (meer groen, meer publieke ruimte, bredere stoepen, meer gedeeld en tijdelijk gebruik van vervoersinfrastructuur, ...), in het bijzonder in achterstandswijken. Meer beleidsaandacht moet gaan naar voldoende binnen- en buiten woonoppervlakte per bewoner en de variëteit aan leefomstandigheden van alle huishoudentypes.

5. *Ondersteun versnellingen in maatschappelijke trends met een positieve impact*

Heel wat mensen, bedrijven en instellingen hebben tijdens de lockdown en/of de fase van versoepeling hun gedrag aangepast. Enkele trends die al gaande waren, hebben zich daardoor versneld. Het omgevingsbeleid kan zich inzetten om trendversnellingen die positief zijn in het licht van omgevingsdoelen te bestendigen. Het enthousiasme rond telewerk of de plotse toename van het aantal fietsers kunnen bijvoorbeeld een sleutel zijn in het oplossen van files, het terugdringen van vervuiling en het verbeteren van de leefomgevingskwaliteit.

Kies een aanpak die verbindt om sterker én veerkrachtiger uit de crisis te komen

Zowel het milieubeleid als de stedenbouw en ruimtelijke ordening hebben hun wortels in het aanpakken van gezondheidsvraagstukken. Het is een goede zaak dat het omgevingsbeleid zich terug in deze traditie plaatst. Door haar duurzame uitgangshouding kan het omgevingsbeleid bijdragen aan het realiseren van een betere normaal en stappen zetten in het veerkrachtig maken van steden en regio's. Veerkracht betekent bestendig zijn tegen schokken, zoals gezondheidscrises. Dit gebeurt in eerste plaats door doelen te koppelen. Het hanteren van een ruimtelijk gedifferentieerde aanpak is bijzonder nuttig. Omdat het complex van nieuwe economische, sociale en gezondheidsuitdagingen anders inwerkt op bijvoorbeeld stads- en dorpskernen, buurten, bedrijventerreinen of openruimtegebied. Zeker plekken als stads- en dorpscentra hebben prioritair en dringend nood aan een bijgestelde ontwikkelingsagenda.

Hou de veranderkracht van het terrein vast en zoek nieuwe samenwerkingsvormen

De manier waarop de crisis is aangepakt is inspirerend voor het Vlaams omgevingsbeleid. Het kan haar slagkracht vergroten door de frontlijnrol van lokale besturen beter te benutten. Het is nuttig met de lokale besturen af te spreken welke opdrachten decentraal kunnen gebeuren en welke taken nog centraal moeten gebeuren. Maar ook de samenleving bezit heel wat veerkracht. Burgers, ondernemers, middenveldpartijen en experts zijn in staat heel wat creativiteit aan de dag te leggen om grote (beleids)opgaven aan te pakken. Het omgevingsbeleid kan meer gebruik maken van tactical urbanism waarbij steden of andere organisaties door middel van goedkope schaalbare interventies op zoek gaan naar meer kwaliteit. De aanpak katalyseert verandering op lange termijn door succesvolle testoplossingen op te schalen.

Referenties

- Aerts, J. (2020).** COVID-19: nooit meer als voordien. Column uit New York op <https://www.vrp.be/blog/covid-19-nooit-meer-als-voordien-column-uit-new-york>
- Borret K. (2020),** Interview met Kristiaan Borret, Brussels bouwmeester: Brussel na corona. Moeten we anders gaan wonen? <https://www.bruzz.be/stedenbouw/moeten-we-anders-gaan-wonen-2020-05-13>
- Chepelianskaia O. (2020),** Urban Resilience: Learnings from COVID-19, <https://www.resilience.org/stories/2020-05-12/urban-resilience-learnings-from-covid-19/>
- Departement Omgeving (2020),** COVID-19, Impact op het omgevingsbeleid, Een QuickScan van kansen en bedreigingen.
- Fang W., Wahba S., (2020),** World Bank, Urban Density Is Not an Enemy in the Coronavirus Fight: Evidence from China, <https://blogs.worldbank.org/sustainablecities/urban-density-not-enemy-coronavirus-fight-evidence-china>
- Florida, R., Pedigo, S. (2020).** How our cities can reopen after the COVID-19 pandemic, <https://www.brookings.edu/blog/the-avenue/2020/03/24/how-our-cities-can-reopen-after-the-covid-19-pandemic/>
- Lauwers D. (2020)** Mobiliteit in tijden van Corona, en erna. <https://www.vrp.be/nieuws/2020/04/08/mobiliteit-in-tijden-van-corona-en-erna/>

- Lubell, S. (2020).** Commentary: Past pandemics changed the design of cities. Six ways COVID-19 could do the same op <https://www.latimes.com/entertainment-arts/story/2020-04-22/coronavirus-pandemics-architecture-urban-design> Meijer, F. (2020). Hoeveel stiller is het tijdens de lockdown? op <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/04/28/hoeveel-stiller-is-het-tijdens-de-lockdown-we-horen-andere-ding/>
- Meuleman, L. (2020).** It Takes More Than Markets: First Governance Lessons from the COVID-19 Pandemic, SDG Knowledge Hub, op: <http://sdg.iisd.org/commentary/guest-articles/it-takes-more-than-markets-first-governance-lessons-from-the-covid-19-pandemic/>
- Moreno, C. (2020)** Cette crise sanitaire est l'occasion de penser la ville du quart d'heure. https://www.lemonde.fr/economie/article/2020/03/20/cette-crise-sanitaire-est-l-occasion-de-penser-la-ville-du-quart-d-heure_6033777_3234.html
- OECD (2020).** The territorial impact of COVID-19: managing the crisis across levels of government, Secretary-General of the OECD: Parijs, op: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128287-5agkkojaaa&title=The-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government
- Reynebeau, M. (2020)** De experts hebben het (even) voor het zeggen. Opiniestuk in De Standaard Online op www.standaard.be
- Schelfhout, B. (2020).** We moeten lokale besturen beter betrekken bij voorbereidende aanpak coronavirus. Opiniestuk van 25 februari 2020 in Knack, Op: www.knack.be
- Steen, T. (2020).** De overheid in corona-crisistijd: Big Government, Big Society en 'het algemeen belang', Instituut voor de Overheid - KU Leuven, op: <https://soc.kuleuven.be/io/Covid-19/hoe-om-te-gaan-met-publieke-waarden-trui-steen.pdf>
- Tacticalurbanismguide (2020).** Tactical urbanist's guide to getting it done op <http://tacticalurbanismguide.com/about/>
- Torfs, M. (2020).** Wordt kans op nieuwe infectieziekten als corona enkel groter? "Ontbossing in regenwouden heeft negatieve impact" op <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/04/30/virussen-en-ecosystemen/>
- Torfs (2020).** Spectaculaire daling van het autoverkeer heeft "duidelijk positief effect op onze luchtkwaliteit" op <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/03/26/corona-en-luchtkwaliteit/>
- Urhahn Urban Design (2020).** 25 jaar Urhahn. <http://www.urhahn.com/goede-straat/>
- VLAIO. (2020).** Veilig naar de winkel. Op <https://www.vlaio.be/nl/begeleiding-advies/heropstart-na-corona/tips-voor-een-veilig-heropstart/veilig-naar-de-winkel-10>
- VRP (2020),** PostCoronaTalks, Synthesetekst, Hoe maken we de stad gezond? <https://www.vrp.be/nieuws/2020/07/02/synthesetekst-postcoronataalks/>